

Azərbaycanda ailə hüququ

Azərbaycan dilinin izahlı lüğətinə görə ailə atadan, uşaqlardan, nəvələrdən və yaxın qohumlardan ibarət olub, bir yerdə yaşayan adamların hamısıdır. Ailə anlayışı geniş mənada da istifadə edilə bilər. Məsələn, Sovet ailəsi, ailə hüququ isə nikahdan doğan münasibətlərdən yaranan ailə üzvləri arasında olan münasibətləri sonsuz ictimai münasibətlər sistemindən ayıraraq, öyrənmə bir elmdir.

Ailə hüququna görə nikah qadın və kişi arasında könüllülük əsasında, ailə qurmaq məqsədi ilə, müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarında qeyd alınmış müqavilədir. Qanunvericilik nikah münasibətində olmayan ailə üzvləri arasında münasibətləri ailə hüquq münasibəti hesab etmir və şübhəsiz ki, bu qrupdan olan şəxslərin hüquq və vəzifələri hüququn digər sahələrinin normaları ilə tənzimlənir. Son dövrlər qəbul edilmiş qanunlarımızda ailə üzvlərinin hüquqlarının qorunmasına xüsusi fikir verilir, konstitusiyamıza əlavə və dəyişikliklərin edilməsi, "Məişət zorakılığının qarşısının alınması haqqında" Qanunun qəbulu və s. yeniliklər dövlətin ailəni həmişə diqqət mərkəzində saxlamasını şərtləndirən əlamətlərdəndir. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 17-ci maddəsinə əsasən, cəmiyyətin əsas özəyi kimi ailə dövlətin xüsusi himayəsindədir, uşaqların qaydasına qalmaq və onlara tərbiyə vermək valideynlərin borcudur. Həmin maddədə daha sonra qeyd edilir ki, valideynləri və ya qəyyumları olmayan, valideyin qayğısından məhrum olan uşaqlar dövlət himayəsindədir və onların hüquqlarının həyata keçirilməsinə dövlət nəzarət edir. Dövlət konstitusiyasının bu ümumi müddəasından doğan vəzifələrin yerinə yetirilməsi ailə və uşaqlara qayğının daha da ön plana çəkilməsi məqsədilə "Məişət zorakılığının qarşısının alınması haqqında" Qanun qəbul etdi. Bu Qanunun əsas vəzifəsi yaxın qohumluq münasibətlərindən, birgə və ya əvvəllər birgə yaşayışdan sui-istifadə etməklə, törədilən zorakılığın onun doğurduğu mənfi hüquq, tibbi və sosial nəticələrin qarşısının alınması, məişət zorakılığından zərər çəkmiş şəxslərin sosial müdafiəsi, hüquqı yardımı təmin edilməsi, habelə, məişət zorakılığına səbəb olan halların aradan qaldırılması istiqamətində həyata keçirilən tədbirləri müəyyən etmək və tənzimləməkdən ibarətdir. Təcrübə göstərir ki, ailə hüququnda bir sıra münasibətlərin, o cümlədən, atalığın müəyyən edilməsi, əmlak bölgüsü, nikahın pozulması və etibarsız hesab edilməsi, alimentin qanuni və ədalətli müəyyənləşdirilməsi, habelə, nikah müqaviləsinin bağlanması məsələlərindən xalqın maarifləndirilməsi işinin lazımlı səviyyədə olmaması bu sahədə olan mübahisələrin statistikasına mənfi təsir göstərən amillərdəndir.

XX əsrdə azad dünyada və müstəqil ölkələrdə qadınların hüquqları barədə heç bir söz-söhbət olmamışdır. Amma müqəddəs islam dini, zühd etməsi ilə on dörd əsr bundan əvvəl, bu məzlum insanların hüquqlarını müdafiə etməyə və dünyanın vəhşilikləri ilə mübarizə aparmağa başladı. Halbuki on dörd əsr bundan əvvəl yaranmaqda olan islam dini dövründə qadınların heç bir hüququ yox idi və onlarla heyvanlar kimi davranırdılar. Qurani-Məcidin "Nəhl" surəsinin 58-çi ayəsində Allah-Taala cahillik dövrü-

nün vəhşi hərəkətlərini ifşa etmiş və onların qadınlar, habelə, qızlar barədə olan zümlərini bütün açıqlığı ilə bəyan etmişdir.

Bu zümlərlərlə mübarizənin nəticəsidir ki, Allah-Taala buyurur: "Peyğəmbər Zəkəriyyə Məryəmin mənəvi böyüklüyünü görməklə, böyük Yaradandan bir qız istədi". ("Ali-İmran" surəsi, 38-ci ayə) və böyük Yaradan həzrət Zəhra kimi bir qızı verməklə, Allah elçisini (s) minnətdarlıq etməyə və bu böyük nemət müqabilində qurban verməyə vadar edir. Necə ki, deyilir: "Biz sənə kövsəri (Fatimə) bağışladıq", ("Kövsər" surəsi).

Məhz Allah-Taalanın qadınların təhqir edilməsi ilə mübarizəsinin nəticəsidir ki, Peyğəmbər (s) qızları və qadınları ən yaxşı övladlar kimi təqdim etmiş və onları ən əziz insanlar hesab etmişdir. Peyğəmbər (s) əməlləri ilə də bunu bir daha sübut etmək və qadınlara, habelə, qızlara ehtiram göstərilməsi üçün özü Həzrət Zəhranın (ə) əlindən öpər və Zəhra gələndə ayağa qalxardı. Səfərə getdiyi vaxtlarda isə ən axırda qızı Həzrət Zəhra (ə) ilə xudahafizləşərdi. Əksinə, səfərdən döndükdə isə, ilk görüşdüyü şəxs Həzrət Zəhra (ə) olardı. Bu gövhər onun üçün o qədər əziz idi ki, hətta ona "anam", - deyər müraciət edir;

Peyğəmbər (s) qızı Zəhranın (ə) məqamının böyüklüyü barədə buyurur: "O, mənim üçün ən əziz insandır!"

Allahın elçisi (s) qızın əziz və hörmətli alması barədə yenə də buyurur: "Qız övladlar sizin ən yaxşı övladlarıdır".

"Vəsail-üş-şiə" əsərinin 15-ci cildinin 101-ci səhifəsində belə bir hədis verilmişdir: "Bir nəfər Peyğəmbərin (s) yanında oturmuşdu. Bir müddədən sonra həmin şəxsin qızının dünyaya gəlməsi barədə ona xəbər çatdırıldı. Bu xəbər onu o qədər təsirləndirdi ki, cöhrəsi tamamilə dəyişildi. Peyğəmbər (s) ona xitab edərək dedi: "Nə hadisə baş verdi ki, bu qədr dəyişdin?" həmin şəxs əvvəlcə sirlərinin aşkar olmasını istəmədi, çünki Allahın elçisi (s) tərəfindən məzəmmət ediləcəyindən qorxurdu. Buna baxmayaraq, Peyğəmbərin (s) israrı nəticəsində bildirdi: "Mən gələrkən, həyat yoldaşımda doğuşla əlaqədar ağrılar başlamışdı və indi mənə bildirdilər ki, o, qız doğmuşdur". Peyğəmbər (s) buyurdu: "Nə olmuşdur? Yer onu öz üstündə saxlayır, göy onun üzərinə kölgə salır, Allah-Taala da onun ruzisini verir və o qız bir güldür ki, sən onun ətrindən bəhrələnersən".

Əlbəttə, bu barədə xeyli rəvayətlər vardır və onların hər birində deyilir ki, qız əzizdir və onların hüququna ehtiram göstərməlidir.

Ailə hüququnun nikaha xitam verilməsi institutu üzərində dayanmaq istərdim. Məlumdur ki, mövcud qanunvericilikdə nikah yaş kişilər üçün 18, qadınlar üçün 17 yaş müəyyən edilmişdir və üzrlü səbəblər olduqda müvafiq icra hakimiyyəti orqanı nikah yaşının 1 ildən çox olmayaraq, azaldılmasına icazə verə bilər. Sorğu göstərir ki, nikaha daxil olan şəxslərin böyük əksəriyyəti onların yaşayış yerindəki dövlət və bələdiyyə tibb müəssisələrində tibbi genetik, tibbi-psixoloji və digər tibbi müayinələrdən pulsuz keçmək hüququna malik olmalarından xəbərsizdirlər, habelə, onların məlumatı yoxdur ki, qanunvericilik kəbin əsasında qurulan ailəni deyil, yalnız qanunla müəyyən edilmiş qaydada bağlanan nikah nəticəsində yaranan ailəni tanıyır. Məhz bunun nəticəsidir ki, təcrübədə

ən çox rast gəlinən mübahisələrdən biri er və arvad arasında olan əmlak mübahisəsi ilə bağlıdır. Qanun er və arvadın əmlakının iki rejimini müəyyənləşdirmişdir: a) əmlakın qanuni rejimini, b) mülkiyyətin müqavilə rejimini, qanuni rejimə əsasən, nikah müddətində er-arvadın əldə etdikləri əmlak onların birgə mülkiyyəti sayılır. Nikaha daxil olanadək onlara məxsus olan əmlak, habelə, nikah dövründə hədiyyə şəklində və ya vəərəsə qaydasında, digər vəzərsiz əqdlər üzrə əldə etdikləri əmlak er-arvadın hər birinin ayrıca mülkiyyəti hesab edilir. Zinət əşyaları istisna olmaqla, fərdi istifadə şeyləri (geyim, ayaqqabı və s.) nikah zamanı er-arvadın ümumi vəsaiti hesabına əldə edilərsə də, er-arvaddan kimin istifadəsində olubsa, ona məxsusdur, problemləri ilə məşğul olan dövlət və qeyri-hökumət təşkilatlarından ibarət Əlaqələndirmə Şurasının yaradılması, Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi nəzdində Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Daimi Komissiyanın yaradılması, yetkinlik yaşına çatmayan uşaqların erkən nikah bağlanmasını aradan qaldırmaq məqsədilə tədbirlərin həyata keçirilməsi, "Təhsil sahəsində ayrıseçkiliklə mübarizə haqqında" 24 dekabr 1960-cı il tarixli BMT Konvensiyasına qoşulmaq, dövlət qurumları, ictimai təşkilatlar, KİV-lər və icmaların iştirakı ilə birgə proqramlar həyata keçirmək, gender bərabərliyi sahəsində maarifləndirmə işini gücləndirmək, bu sahədə müxtəlif araşdırmalar və elmi-tədqiqatlar aparmaq, təhsil və səhiyyə sahəsində rəhbər vəzifələrdə qadınların sayının artırılması, cəmiyyətin bütün təbəqələrinin ölkəmizə inan alveri (qadın və uşaq alveri), cinsi istismar, narkomaniya və AIDS-in yayılmasının qarşısını almaq üçün səfərbərliyi, qadınların ölkənin ictimai-siyasi həyatda iştirakını dəstəkləmək, qadın və kişilər arasında bərabər imkanlara nail olmaq məqsədi ilə Dövlət Proqramı işləyib-hazırlamaq, o cümlədən, bələdiyyə və parlament seçkilərində qadınların namizədliyinin irəli sürülməsini dəstəkləmək və digər məsələlər bu təkliflər sırasında olmuşdur və bu istiqamətlərdə müntəzəm iş aparılmaqdadır.

Bununla belə, Azərbaycanda gender bərabərliyinə nail olmaq və qadınların pozulmuş hüquqlarını bərpa etmək, hüquq pozuntularının qarşısını almaq məqsədilə hələ çox işlər görülməlidir. Bunun üçün də qarşıda duran prioritetlərin müəyyən edilməsi, zəif qrupların aşkarlanması və onların ehtiyaclarının öyrənilməsi, ünvanlı hüquq və sosial yardım proqramlarının işləyib-hazırlanması və həyata keçirilməsi, hüquqi-maarifləndirmə sahəsində fəaliyyətin gücləndirilməsi, qaçqın və məcburi köçkünlərə, müharibədən ziyan çəkən, şahid ailələrinə, ahıl və əlil məhbub qadınlara, gənc ailələrə, qız uşaqlarına ünvanlanmış tövsiyələrin hazırlanması və əhali arasında geniş təbliğat işlərinin aparılması, bunun üçün zəruri kitabçaların, lifletlərin və s. nəşr edilməsi və yayılması kimi vəzifələri gerçəkləşdirmək üçün birgə fəaliyyəti əlaqələndirən və tənzimləyən proqramlara ehtiyac duyulur.

Qadınların işgüzar həyatda kişilərlə bərabər hüquqlara malik olmaları reallaşdırılmalı, onların dövlətin idarə edilməsində iştirakına real şərait yaradılmalı və məsuliyyətli vəzifələr tapşırılmalıdır. Cəmiyyət qadınların mənəvi potensialını, yaradıcılıq fəaliyyətinin və təşəbbüskarlığının inkişafına

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına
Dövlət Dəstəyi Fondu

KİVD F

www.kivdf.gov.az

Bu yazı Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına Dövlət Dəstəyi Fondunun maliyyə dəstəyi ilə "İnsan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi, vətəndaşların hüquqi, siyasi mədəniyyət səviyyəsinin yüksəldilməsi, sosial və siyasi fəallığının artırılması" istiqaməti çərçivəsində hazırlanıb

çalışmalıdır.

Siyasi mühitdə artıq kişi-qadın fərdlənməsi, feminist hərəkatı yenilənən cəmiyyət üçün xarakterik deyil. Məsələlərin ümumi maraq, mənafə, təmsilçilik prinsipinin, individ kimi cinsi mənsubiyyətin yalnız şəxs modelində əks olunması cəmiyyətdəki çoxsaylı məsələ və hadisələrə də qadınların həmrəylik verməsi üçün ən zəruri şərt ki, bu da fərdlərin bərabər siyasi təşkilatlanmasında, bərabər fəaliyyət mexanizmində iştirak etməsi formalaşdırır. Bu gün ictimai təşkilatlarda da fəaliyyət göstərən qadınların, təbii ki, cəmiyyət üçün nə qədər faydalı işlər gördüyünü inkar etmək olmaz. Bununla yanaşı, ölkə konstitusiyasının verdiyi bərabər hüquqluq nöqtəyi-nəzərindən, qadınların siyasi fəallığı aktiv nəzərə çarpmır. Yenə də burada müəyyən səbəbləri göstərməliyik: qadın bir şəxsiyyət kimi tənə simvolu, dedi-qodu nümunəsi və qərəzli bəzəmələr fəvqündə durmaq istəmir. Yerli-yersiz şəxsiləşmiş mənəvi böhtan, təhqirlərdən, ailə-nəsil adına şayiələşən söhbətlərdən, eyhamla vuracaqları yalanlardan passivləşir. Bəs faktlar nə deyir? Rəsmi statistika görə ölkə əhalisinin çoxu qadınlardır, sosial problemlərin kəskinləşdiyi bir məqamda bu ağırlıqların çoxunu öz çiyinə alan analardır, maddi çətinliklərə boyun əyən, dözən bacı-həyat yoldaşı, ailəni-Vətəni də öncə yüksək tutan xaricə iş ardınca gedib-qayıtmayan kişilərin əksinə, doğma ocağında oturan qadınlardır. Belə olan surətdə, cəmiyyətdə qadınların siyasiləşməsi amili də, liderliyi də, siyasi rəhbərliyi -öncüllüyü də şüurlara adı hal kimi yerləşdirilməlidir. Qadın cinsi mənsubiyyətinə görə deyil, apa-

rilacaq işin bacarıq tərzi, yerinə yetirə bilmə qabiliyyəti, savad, ağıl, dünyagörüşü çərçivəsində yanaşılmalıdır".

Ulu Öndər Heydər Əliyev Ananın - Qadının fəlsəfi-bəşəri mənasını dinləyicilərə, bütün Azərbaycan xalqına, milli qadın hərəkatı tarixinə dərin mənəvi, eyni zamanda, sadə və anlaşılqı sözlərlə çatdırdı: "...ən əsas amil odur ki, hər bir insan dünyaya həyatına görə, bütün varlığına görə anaya borcludur. Ana sözü müqəddəsdir. Təsədüfi deyil ki, biz Vətənə də "Ana Vətən" deyirik, torpağa da "Ana torpaq" deyirik, hər bir insan üçün Vətəndən əziz heç bir şey yoxdur. Hər bir insan üçün onun doğma torpağından qiymətli heç bir şey yoxdur. Bu anlayışlar ANA anlayışı ilə bərabərdir və biz Vətənə "ANA Vətən" deyəndə, onun nə qədər qiymətli və müqəddəs olduğunu bir daha qeyd edirik. Anaya hörmət, hər bir insanın ana qarşısında borcunu yerinə yetirməsi onun ali vəzifəsi olmalıdır". Ulu Öndər Heydər Əliyev bu təbrikində lider qadın məsələsinə də öz müsbət münasibətini bildirdi. Onun, ümumiyyətlə, qadın məsələsi kimi dünyanın çox ciddi nəzəri-elmi sahəsinə münasibəti böyük siyasətçi şəxsiyyətindən, uzaqgörən müdrik düşüncəsindən xəbər verir: "Azərbaycan qadınları həyatımızın bütün sahələrində çox səmərəli işlər görürlər. Mən onların dövlət işində fəaliyyətini xüsusi qiymətləndirirəm. Bu, bir tərəfdən, Azərbaycan qadınlarının fəallığıdır, ikinci tərəfdən də, Azərbaycanda qadınlara öz istedadlarını, bilik və bacarıqlarını həyata keçirmək üçün, realizə etmək üçün yaranan imkanların nəticəsidir.

Vahid ÖMƏROV,
fəlsəfə üzrə fəlsəfə doktoru